

ŠIMÍČEK, V. (ed.): *25 let Ústavy České republiky*. Praha: Leges, 2019, 162 s., ISBN 978-80-7502-372-8.

Do rukou odborné veřejnosti a nepochybně i širšího okruhu zájemců, se dostává sborník z poslední z řady konferencí, jejichž hlavním pořadatelem je již bezmála čtvrt století Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty MU v Brně a které se věnují nejrůznějším aspektům ústavního práva. Z hlediska jejich tematického zaměření se člení do pěti okruhů: ideové a teoretické zdroje Ústavy, příprava Ústavy, její změny a doplnění, postavení některých ústavních institucí a místo politických stran v ústavním systému.

V úvodním příspěvku se E. Wagnerová zamýšlí nad významem liberálního státu a jeho doktríny, pro zajištění ochrany práv a svobod jednotlivců, které chápe jako základní hodnoty s tím, že „pouhá“ demokracie, jakožto vláda většiny může vést k potlačování práv nejrůznějších minorit a tak ohrožovat materiální pojetí právního státu. Na zkušenostech totalitních režimů, zejména nacistického Německa demonstruje, jak lze tyto hodnoty plíživě a „legálně“ zlikvidovat, před čímž není imunní ani naše přítomnost, kde jsou některými politiky definovány například národní zájmy a hrozby novými nepřáteli, čímž se vytváří půda pro ostrakizaci těch, kteří se s tím nechťejí ztotožnit. Svoje úvahy uzavírá tak, že ochranu před tím může zajistit jen respektování práv jednotlivce, což je základním úkolem především soudů.

Stať D. Kroupy o ideových zdrojích a motivech Ústavy, vychází z jeho osobních vzpomínek člena disentu a později politika, který se na její přípravě podílel. Konstatuje, že hlavní pozornost v období před listopadem 1989 byla v tomto ohledu věnována logicky zajištění základních práv a svobod, jejichž východiskem byla přirozenoprávní teorie, s níž se mohli příslušníci disentu relativně snadno seznámit. Spíše jen v základních obrysech byly v těchto letech formulovány představy o institucionálním uspořádání státu. Jádrem textu je pak v podstatě popis střetu politických koncepcí při tvorbě Ústavy, se zdůrazněním role, již pozapomenuté ODA. Nutno dodat, že dnes lze jen obtížně verifikovat, nakolik se vliv politiků a omezeného okruhu odborníků, o nichž se autor zmiňuje a kteří se na tvorbě základního zákona podíleli, reálně uplatnil.

Blízko je mu příspěvek V. Svobodové o vlivu představ jednotlivých osobností, které se účastnily na přípravách textu Ústavy České republiky.

Z empirických údajů vychází naopak J. Syllová v pojednání o vládních a parlamentních prioritách při koncipování Ústavy. Autorka v něm přehledně komparuje stanoviska vlády a poslanecké komise k některým klíčovým konceptům chystané Ústavy, jakými byla decentralizace státu, pravomoci Senátu nebo postavení Listiny základních práv a svobod. Uzavírá připomenutím, že ačkoli tyto konflikty byly mnohdy dány spíše momentálním rozložením politického spektra, jejich řešení se promítla do textu Ústavy a poznamenává její obsah a fungování dodnes.

Na problémy spojené se změnami, proměnami a dotvářením ústav a tím i jejich stability, se zaměřil J. Kysela. Pod změnou chápe výslovnou změnu ústavy, byť spojenou s rizikem nedomyšlených a nezamýšlených důsledků, proměnou situaci, kdy text ústavy zůstává beze změn, ale modifikuje se jeho pojmání a dotvářením proces stabilizace pravidla, dosud nabízejícího více interpretačních možností. Zásadní rozdíly mezi nimi spatřuje též v tom, že zatímco změna je závislá na aktivitě ústavodárce, zbylé dvě kategorie spadají do sféry soudů a jiných interpretujících subjektů. Autor připomíná souvislost mezi šíří okruhu aktérů podílejících se na tvorbě ústavy a její stabilitou, kde platí úměra: čím je jejich počet větší, tím méně budou mít chuť ji v budoucnu změnit a dále, je-li text ústavy obecnější, bude více imunní vůči změnám, čehož je příkladem právě naše Ústava, s tím však, že záleží na tom, jak jsou obsazeny mocenské instituce (zejména ústavní soudy), který její interpretaci provádějí. Důležitou roli pro zajištění stability ústavy přisuzuje rovněž tzv. předporozumění ústavy, tj. představám o tom, co má být regulováno, které by měly být formulovány postupně v rámci konzultace s experty a zkušenými politiky. Zevrubně analyzuje jednak změny Ústavy, jednak četné nerealizované návrhy novelizací, motivované spíše ohledy politickými. V této souvislosti nabádá k ostražitosti před takovými projekty, jakými jsou uzákonění „bezbřehého“ všeobecného referenda, rušení Senátu nebo krajů, jejichž přijetí by mohlo vést až k destrukci celého systému.

O postupech při jmenování vlády pojednává M. Antoš. Po komparativním úvodu, kde podává podrobný přehled řešení této otázky v ústavách řady evropských zemí, sleduje proces ústavní regulace vytváření vlády v České republice a roli prezidenta republiky v něm. Zamýšlí se nad tím, nakolik je hlava státu při jmenování premiéra vázána výsledky voleb, jak plní funkci moderátora politických konfliktů a zejména nad tím, jsou-li dány pro jmenování vlády časové limity, kde dovozuje, že by bylo vhodné je v zájmu stability stanovit. Na řadě konkrétních případů prokazuje, že všichni dosavadní prezidenti aktivně zasahovali do jmenování členů vlády a zužovali tak Ústavou vymezený prostor předsedy vlády.

Příspěvek Z. Kühna je věnován významu justice, jakožto nástroje garancí liberální demokracie a ochrany společnosti před autoritářskými tendencemi. Autor nejprve konstatuje, že koncepce soudnictví zůstává překvapivě zachována v podobě, v níž se ustavila již v 60. letech 19. století, zejména pokud jde o její správu a kariéerní postavení soudců a absenci vlastního reprezentativního orgánu. Sleduje dále, jak se od 90. let posilovala samostatnost soudců na moci výkonné, současně však varuje před nebezpečím útoků na oslabování soudů a tím i liberální hodnoty, jaké lze pozorovat v Polsku a Maďarsku, které se může dít postupně a skrytými formami, před čímž je nutno demokracii chránit.

V posledním z této skupiny příspěvků analyzuje M. Bartoň čl. 4 Ústavy, garantující ochranu základních práv a svobod soudy, a to z pohledu přístupu k obecným soudům a pohledu Ústavního soudu na tuto otázku. Předesílá, že se jedná o jednu z podstatných, a tedy nezrušitelných a neomezených

náležitostí demokratického právního státu, doplňovaných ještě požadavkem plné jurisdikce při ochraně těchto práv. Zdůrazňuje, že tato role náleží všem soudům, které by neměly váhat přímo aplikovat základní práva v případě absence či nepoužitelnosti podústavní úpravy. V úvahách o právu na přístup k odvolacím, respektive vyšším instancím se hlásí k závěru, že jeho nepřiznání, nemusí znamenat porušení čl. 4 Ústavy a kriticky se staví k tendencím Ústavního soudu tento závěr prolomit.

Spíše popisný ráz má první ze statí věnovaných politickým stranám z pera I. Sylvestrové, která nastiňuje proces jejich geneze a právní regulace v moderní historii a rozebírá jejich zakotvení v jednotlivých ustanoveních ústavních zákonů České republiky.

V posledním příspěvku analyzují M. Kindlová a J. Ondřejková judikaturu Ústavního soudu v otázkách financování politických stran, která představuje i rámec pro odpověď na otázku, zda a v jakém rozsahu to má stát vůbec činit. Na základě zevrubného rozboru principů právního a demokratického státu autorky dovozují, že tato možnost, ba podle nich dokonce povinnost, je dána, současně připomínají nutnost regulace jejich financování, jejíž hranice jsou určovány právě Ústavním soudem.

doc. JUDr. Pavel Mates, CSc.